

reviews reviews bogomtaler bogomtaler recensioner recensioner

Henrik Karlsson:

**Handslag, famntag, klapp eller kyss?
Konstnärlig forskarutbildning i Sverige**
SISTER 2002.

Recenserad av Katrin Fagerström

Begreppen 'konstnärligt utvecklingsarbete', som introducerades i samband med högskolereformen 1977, och det nyare 'konstnärlig forskning' överlappar delvis varandra, men det finns ingen konsensus om vad dessa begrepp står för. I rapporten *Handslag, famntag, klapp eller kyss? Konstnärlig forskarutbildning i Sverige* (SISTER 2002), kartlägger Henrik Karlsson, docent i musikvetenskap och forskare vid SISTER (Swedish Institute for Studies in Education and Research), de pågående diskussionerna om konstnärlig forskarutbildning i Sverige. Han visar vilka huvudaktörerna är och redogör grundligt och lättillgängligt för de skilda argumenten. Karlsson beskriver inledningsvis problematiken med att återge två ytterlighetsåsikter i diskussionen (s. 12):

- Av rättviseskäl bör de konstnärliga högskolorna likställas helt med andra ämnen inom universitetet och högskolor när det gäller forskningsresurser och examina, men det

måste ske på deras egna villkor eftersom det är fråga om ett helt nytt forskningsfält.

- Vetenskap och konst är två skilda världar. Det akademiska samhället har sina traditioner och regler, och inga nya discipliner kan ges långtgående speciella undantag. Om man vill ta på sig den akademiska kostymen får man också fylla ut den.

Enligt Karlsson fokuseras diskussionen på formalia om doktorexamen – hur en doktorsavhandling kan eller bör se ut – men det handlar även om genomgripande förändringar och frågor kring hur nya discipliner eller forskningsfält etableras och vem/vilka som bestämmer hur de ska definieras, om vad som är vetenskap respektive icke-vetenskap. Karlsson vill problematisera den konstnärliga forskningen som ett möjligt forskningsfält mellan humaniora, naturvetenskap och teknologi och fokusera på gränstrakterna till dessa. Han understryker att ämnet för studien är forskarutbildningen vid de konstnärliga högskolorna och dit hör som bekant inte arkitekturskolorna i Sverige som enligt Karlsson har "en lång och väldokumenterad tradition av kombinationen teknik, teori och konstnärlig praktik" (s. 13).

Karlsson vill koncentrera framställningen till ett spänningsfält mellan två övergripande institutioner eller system: Konst och Vetenskap. Två ytterligare aktörer ingår i denna modell: Staten som ger allmänna direktiv och till-

delar allmänna medel och Marknaden där konstnärernas arbetsgivare, kulturindustri och medier ingår. I diskussionen märks motstridiga tolkningar av begreppen vetenskap och forskning och därav en brokighet när det gäller praktiska tillämpningar som normer för doktorsexamen och examensarbeten. Karlsson beskriver sin modell med tydliga konturer runt de fyra aktörerna även om han är medveten om att institutionernas gränser är på väg att lösas upp och integreras (s. 14):

Institutionerna Konst och Vetenskap närmar sig varandra i frågan om en konstnärlig forskarutbildning och hur den praktiskt och innehållsligt borde genomföras: utifrån en traditionell vetenskapssyn eller på det konstnärliga områdets egna villkor. Frågan är alltså var denna mötesplats kan vara belägen, om den ligger någonstans på en glidande skala mellan institutionerna eller inom någon av dem.

Studien genomfördes under år 2001 i samband med att Vetenskapsrådet fördelade särskilda anslag för att stimulera området konstnärlig forskning, vilket betydde en ökad intensitet i diskussionerna och att studieobjektet förändrades under året med hjälp av dessa så kallade kollegiepengar. Bland annat genomfördes två konferenser i Göteborg och Malmö där Karlsson deltog som observatör och i dessa städer utlystes och tillsattes ett flertal doktorandtjänster med universitetens egna medel. Studien bygger till stor del på informella samtal och "halvstrukturerade" djupintervjuer men också på skriftliga dokument och mer osystematiskt insamlade uppgifter från tidningsartiklar. Exempel på genomförda projekt hämtas från de nordiska grannländerna och Storbritannien. Metoden leder enligt Karlsson själv till en kartläggning av objektiv karaktär och en analys i diskussionsform som utmynnar i konkreta förslag. Redan i början av rapporten formulerar Karlsson en brasklapp när han vågar gissa att "sökandet efter en för alla parter hållbar och godtagbar definition av begreppet 'konstnärlig forskning' kommer att bordläggas eller få pragmatiska lösningar som är mer inriktade på praktiska resultat än på normer och detaljbestämmelser" (s. 18).

Argumenten för en konstnärlig forskarutbildning är många. Det finns strukturella och ekonomiska argument, t ex att få tillgång till forskningsfonderna och

att skapa nya tjänster och i förlängningen nya yrken. Skolornas interna kunskapsförsörjning för en generellt bättre utbildning som utexaminerar "en ny typ av reflekterande praktiker" (s. 92) ingår i de kvalitetsrelaterade argumenten liksom ökade förutsättningar att behålla och utveckla lärarkapaciteten. Till de omvärldsrelaterade argumenten hör "en förväntan att konstnärer/praktiker genom sitt speciella kunnande skall bidra till att belysa den vetenskapliga processen inom andra områden, och underförstått bidra till kunskapsutveckling inom vetenskapssamhället generellt" (s. 94). En aspekt som Karlsson anser att de konstnärliga högskolorna inte utvecklat i tillräcklig grad är förslag på forskningsprojekt i samarbete med andra discipliner för problemställningar som gäller blandformer mellan konst, media och teknik och där konstnärlig kompetens ofta saknas. Argumenten mot en konstnärlig forskarutbildning tycks mest handla om revirstrider och farhågor att "inga 'riktiga' konstnärer ägnar sig åt att forska" (s. 100).

Oredan vad gäller begrepp speglas i en exkurs där Karlsson redogör för den studieplan som tagits fram för den konstnärliga forskarutbildningen vid de konstnärliga högskolorna i Malmö. Här saknas vedertagna begrepp som "forskning" och "vetenskap" utom i själva benämningen "konstnärlig forskarutbildning". Det sägs i studieplanen att det konstnärliga utvecklingsarbetet skall innehålla konstnärlig praxis i växelverkan med reflekterande moment och redovisas i för konstarten relevant form. Karlsson är kritisk till att det inte finns några närmare preciseringar för hur det reflekterande moment ska förmedlas i undervisning eller bedömas.

Det skulle i och för sig inte innebära några problem om det gällde en rent konstnärlig doktorsexamen, men nu är studieplanen explicit rubricerad som 'föreläsning' (...) och de som examineras har alltså rätt att anse sig som behöriga forskare inom sin disciplin. (s. 104)

De förrädiskt tydliga konturerna runt de fyra aktörerna i Karlssons modell ifrågasätts av honom själv genom hela rapporten. Modellen beskrivs som rörlig och föränderlig. Det uppstår hela tiden nya gränsoverskridande institutioner och gränserna för 'korrekt vetenskap' ses inte heller som något beständigt utan som något som måste upprätthållas aktivt, "särskilt när institutioner och system flyter

ihop" (s. 108). Nya konkurrensvillkor, de nya medierna, den nya teknologin och underhållningsindustrin har behov av innehåll med konstnärlig potential och Karlsson visar att detta har hörsammats av högskolorna genom att citera ur en skrivelse till utbildningsministern där det sägs att det finns en strävan efter interdisciplinära kopplingar och att det finns "dörrar öppna mot de delar av näringslivet där behoven av högt kvalificerad arbetskraft med kreativt inriktade utbildningsprofiler och kompetenser är stora" (s. 111 ur Dnr U2000/2670/DL). Denna skrivelse upptogs sedan i forskningspropositionen som låg till grund för kollegiepengarna. Den logiska konsekvensen av detta när det gäller formerna för den konstnärliga forskarutbildningen är enligt Karlsson "tvärvetenskapliga centrumbildningar med kopplingar till näringslivet och medierna", inte främst projekt av typen individuella konstnärliga utvecklingsarbeten.

I sin sammanfattning undrar Karlsson om det alls är meningsfullt att gå vidare i diskussionen om huruvida de två kulturerna Konst och Vetenskap verkligen "finns", om de är en, två eller flera. "Vinner man något på sådana gränsdragningar, förutom en intellektuell tillfredsställelse över att ha konstruerat någon sorts ordning i ett växande kaos?" (s. 113) Med en tudelning och fasta positioneringar kommer vi ingen vart, menar han, särskilt som det saknas insyn i andra discipliners och konstarters arbets- och tänkesätt. Utvägen är att förordna gränsöverskridning som i Sven-Olov Wallensteins förslag i tidskriften Glänta nr 4 som Karlsson citerar (s. 115):

Ett sätt att definiera konstnärlig forskning vore att fatta den i termer av högst specifika och singulära projekt, där ett flertal kompetenser behövs, och där olika individuella undersökningar kan sammanstråla för en längre eller kortare period. I sådana projekts natur ligger att presentationsformen själv måste uppfinnas i lika hög grad som undersökningsmetoden. Reglerna för denna verksamhet kommer i hög grad i efterhand, de föregår inte praktiken och kan inte formuleras som ett system eller en 'metodologi'.

Det finns andra som är inne på samma spår t ex Tim Marshall som föreslår att gemensamma arbetsformer och metoder bör byggas på och utvecklas som hybrider vil-

ket leder till att normer och ramar för de vetenskapliga undersökningarna måste utvidgas för att omfatta de former för förståelse och kunskap som är relevanta för praktiker och konstnärer. Enligt Karlssons läsning av Marshall finns det (s. 117)

frågor inom konstområdet som inte går att underkasta en vetenskaplig standardprocedur: medan vetenskaperna normalt utvärderar resultaten i förhållande till en epistemologisk ram (metodologi, exakthet, sanning etc.) måste den konstnärliga forskningen grundas på hur resultaten fungerar och bedöms i praktiken.

I Karlssons eget förslag håller han i enlighet med sin modell fast vid tanken på utvecklandet av ett nytt forskningsfält där den konstnärliga praktiken är kärna och utgångspunkt. Jag för min del har svårt att se nödvändigheten i att kalla detta ett nytt forskningsfält eftersom det ger en illusion av att fälten trots strävan efter gränsöverskridande kan kvarstå som tydligt urskiljbara. Karlsson föreslår att de konstnärliga högskolorna ges rätten att utbilda studerande fram till en doktorsexamen som förslagsvis benämns "doktor i konst" eller liknande. Respektive högskola avgör här själv antagnings- och examenskriterier. Benämningen forskning försvinner. För de högskolor som vill utbilda studerande till särskild forskarkompetens föreslår Karlsson att det inrättas en filosofie doktorsexamen där utbildningen ordnas gemensamt mellan alla högskolor i en eller ett fåtal forskarskolor med central antagning.

Här skulle det finnas förutsättningar för god forskarmiljö. Kraven på en sådan är många. Det måste finnas kompetenta handledare, en forskningsstrategi inom skolan, ett flertal doktorander och post doc-forskare samt tillgång till bra informationsresurser. Idag saknar de flesta lärare inom de konstnärliga högskolorna formell forskarutbildning eller motsvarande kompetens men förväntas ändå ansvara för antagning och handledning i forskarutbildningen. Vid t ex Konstindustriella högskolan i Finland hänvisas forskarstuderande vid behov till andra avdelningar för handledning, men enligt Karlsson är det inte rimligt i längden, varken ekonomiskt eller pedagogiskt, att lita till extern expertis.

Jag kan inte se att det inom en nybildad forskarskola skulle vara lättare att bli ense om begreppet konstnärlig forskning och dess innehåll än vad det är i den allmänna

debatten idag. Konkurrensen om resurser och lärarkompetens skulle snarare bli större med dels centrala forskarskolor och dels separata projekt internt på respektive högskola. Varför är det alls lämpligt att förlägga den konstnärliga forskarutbildningen till en forskarskola utanför de enskilda högskolorna, som ett nytt fält? Vore det inte effektivare att inventera de kompetenser och projekt, eller frön till projekt, som redan finns på skolorna och låta dessa utgöra grogrund? Det bör finnas förutsättningar att hitta ett fåtal elementära krav på projekten som majoriteten kan vara överens om vad gäller tillgänglighet och begriplighet men därefter lita till att projekten finner fram till användbara metoder och resultat. Jag håller inte med Karlsson om det orimliga i att högskolorna anlitar extern expertis för handledning. Att låta varje enskild högskolas interna kompetens möta extern expertis kunde vara ett sätt att samla diskussionen och upprätthålla ett elastiskt forskarnätverk där kommunikation och resurser inte konkurrerar utan samverkar.

Katrin Fagerström
katrin@arch.kth.se